

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Merhamet Düzeyleriyle Yaşlı Ayrımcılığına Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

Evaluation of the Relationship Between Compassion Levels of Vocational School of Health Services Students and Their Attitudes Towards Elderly Discrimination

Rezzan ÇAKMAK¹, Zeynep ACAR², Sema AKKAYA³, Müesser ÖZCAN⁴

¹ Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yaşlı Sağlığı Anabilim Dalı, rezzancakmak@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5292-1739

² Dr. Öğr. Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Yaşlı Bakımı Programı, zeynepacar@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4716-0568

³ Öğr. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Yaşlı Bakımı Programı, sakkaya@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4078-8050

⁴ Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Temel Tıp Bilimleri Bölümü, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, muesserozcan@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2401-7101

Başvuru: 18.01.2024
Kabul: 23.01.2025

Atıf: Çakmak, R., Acar, Z., Akkaya, S. ve Özcan M. (2025). Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencilerinin merhamet düzeyleriyle yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 36(1), 41 - 61. DOI: 10.33417/tsh.1422015

ÖZ

Bu çalışma, sağlık alanında eğitim alan öğrencilerin merhamet düzeyleri ile yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumlarının tanımlanması ve merhamet düzeyi ile yaşlı ayrımcılığına yönelik tutum arasında ilişki olup olmadığının belirlenmesi amacı ile yapılmış ilişkisel tarama türünde bir çalışmadır. Araştırma, olgu analizi de içerdiğinden niteliksel olma özelliği de göstermektedir. Araştırmada Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim gören üç farklı programdaki 189 öğrenciden veri toplanmıştır. Veri toplama araçları olarak; 'Sosyodemografik Veri Toplama Formu', 'Merhamet Ölçeği', 'Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği' kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, araştırmacılar tarafından oluşturulan 2 ayrı hipotetik olgu geliştirilmiş ve bu olgularla ilgili açık uçlu sorular verilerek araştırmacılar tarafından cevaplamaları istenmiştir. Araştırmanın sonucunda; katılımcıların Merhamet Ölçeği toplam puan ortalamasının 100,22 ve Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği toplam puan ortalamasının 83,48 olduğu, merhamet düzeylerinin yüksek ve yaşlıya yönelik olumlu tutuma sahip oldukları, ayrıca ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişki olduğu; merhamet düzeyi arttıkça yaşlıya yönelik olumlu tutumun arttığı belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Yaşlı ayrımcılığı, Merhamet, Merhamet Yorgunluğu, Öğrenciler.

ABSTRACT

This study is a relational survey type study conducted to identify the level of compassion and attitudes towards elderly discrimination of students studying in the field of health services and to determine whether there is a relationship between the level of compassion and attitudes towards elderly discrimination. Since the research also includes case analysis, it also shows qualitative characteristics. In the study, data were collected from 189 students in three different programs studying at the Vocational School of Health Services. 'Sociodemographic Data Collection Form', 'Compassion Scale', 'Elderly Discrimination Attitude Scale' were used as data collection tools. In addition, two hypothetical cases with open-ended questions were developed by the researchers to answer. As a result of the study, it was determined that the mean total score of the Compassion Scale was 100.22 and the mean total score of the Elderly Discrimination Attitude Scale was 83.48, the participants had high levels of compassion and positive attitudes towards the elderly, and there was a significant relationship between the scale scores; as the level of compassion increased, the positive attitude towards the elderly increased.

Keywords: Elderly discrimination, Compassion, Compassion Fatigue, Students.

GİRİŞ

Sinsi ilerleyen bir hastalığa benzeyen yaş ayrımcılığı, yeterince tanınmayan ve tanı konulamadığı için müdahale edilmeyen ancak sonuçları tüm yaş gruplarını etkileyen, insan sağlığı ve refahı, insan hakları üzerinde ciddi ve geniş kapsamlı sonuçları olan ve toplumlara milyarlarca dolara mal olabilen çok ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlı bireyler açısından yaş ayrımcılığı; daha kötü fiziksel ve ruhsal sağlık, artan sosyal izolasyon ve yalnızlık, daha fazla finansal güvensizlik, yaşam kalitesinde düşüş ve erken ölüm ile ilişkilidir. Bu derin etkili ve aslında yıllardır var olan durum, 2019 yılından bu yana her yaştan insan sağlığını farklı şekillerde etkileyen Covid-19 ile daha görünür hale gelmiş ve mevcut olumsuz tutumlar körüklenmiştir (Global Report on Ageism, 2021). Fiziksel izolasyon tedbirlerinde kronolojik yaşı tek kriter olarak kullanılması, yaşlıların yaşadığı mekanlardan çıkmalarının kısıtlanma sürelerinin diğer yaş gruplarına göre daha uzun olması, Covid 19 un yaşlı hastalığı gibi görünmesi nedeni ile gençlere de onları korumak için birtakım sınırlılıklar getirilmesi, yaşlı bireylerin savunmasız, korunmaya muhtaç oldukları izleniminin yaratılmış olması buna örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca bu süreçte İspanya, Belçika gibi gelişmiş birçok ülkede bakım evlerinde yaşlılar kaderlerine terkedilmiş, sağlık hizmetlerinden mahrum bırakılmışlardır (Keeley, 2020). Covid-19 salgınında daha görünür hale gelen ve tüm dünyanın tepkisini çeken yaşlı ayrımcılığına DSÖ, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar kayıtsız kalmamış; konuya dikkat çekmek ve çözüm önerileri sunmak üzere çeşitli raporlar yayınlamışlardır (World Health Organization (WHO), 2020; World Social Report, 2023). Hatta DSÖ bu sorunla mücadele için bir kampanya başlatmış ve Yaş Ayrımcılığı Küresel Raporu'nu yayınlamıştır. Rapor politika yapıcılara, uygulayıcılara, araştırmacılara, kalkınma ajanslarına, özel sektör ve sivil toplum mensuplarına yöneliktir ve yaş ayrımcılığının doğasını tanımlamakla birlikte yaş ayrımcılığının ölçeği, etkileri ve belirleyicileri ile bunu azaltmaya yönelik en etkili stratejiler hakkında en iyi kanıtları özetlemektedir (Global Report on Ageism, 2021).

Kanada hükümeti tarafından da Birleşmiş Milletler Sağlıklı Yaşlanma On Yılı (2021- 2030) bağlamında yaşlı ayrımcılığını; iş, sağlık ve sağlık bakımı, sosyal bütünleşme, koruma ve güvenlik, medya ve sosyal medya olmak üzere 5 temada tartışan bir kılavuz yayınlanmıştır. Yaşlı ayrımcılığının bireysel ve toplumsal düzeydeki yansımalarını daha iyi anlamayı ve insanların yaş ve yaşlanmaya ilişkin düşünme, hissetme ve davranış biçimlerini değiştirerek yaşlı ayrımcılığıyla mücadele etmeyi amaçlayan bu kılavuzla aynı zamanda yaşlı ayrımcılığıyla mücadeleye yönelik yaklaşımlar, girişimler ve stratejiler öneren bir nihai raporun geliştirilmesine de bilgi sağlaması hedeflenmiştir (A Discussion Guide on Ageism in Canada, 2022).

Ülkemizde de bu konuya dikkat çekmek amacıyla 2019 yılının ilk aylarında hazırlanmaya başlanan Yaşlanma Vizyon Belgesi, 29 Nisan 2023 tarihinde Yaşlı Hakları Ulusal Eylem Planı ile birlikte kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu belge ile yaşlı bireylerin haklarının korunması, daha güçlü hale getirilmesi, yaşlı ayrımcılığı ile mücadele, adalet hizmetlerine ulaşmalarının kolaylaştırılması, insan onuru ve saygınlığına zarar verici şiddet, istismar, ihmal gibi durumlardan korunmaya yönelik

önlemlerin alınması hedeflenmektedir. Bu vizyon belgesi ile yaşlı ayrımcılığına yönelik toplumsal ve yaşlı bireyler düzeyinde farkındalığın yükseltilmesi, yaşlıların insan hak ve özgürlüklerinden yararlanması için tüm mevzuat ve düzenlemelerin yapılmasının önemi vurgulanmış ve yaşlı ayrımcılığıyla mücadelede gerekli tedbirlerin alınması amaçlanmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023).

İlk kez Amerika Ulusal Yaşlılık Enstitüsü Başkanı Gerontolog Robert Butler'ın 1969 yılında kullandığı ve 'yaşlı insanlara yönelik bir ırk ve cinsiyet ayrımcılığı gibi eyleme dönüşen bir ayrımcılık türü' olarak tanımladığı yaşlı ayrımcılığı; son yıllarda uluslararası kuruluşlarca ve ülkeler bazında toplumun her kesimini tehdit eden ciddi ama önlenabilir bir sorun olarak görülmektedir (Butler, 1969). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından ise 'yaş temelli kalıp yargı, önyargı ve kendine veya başkalarına karşı yaşa bağlı ayrımcılık' olarak tanımlanmıştır (Global Report on Ageism, 2021).

Yaşlılara ve yaşlılığa ilişkin algı ve düşünceler yaşlılara hizmet verilen, onlarla iletişim içinde olunan tüm alanlarda yaşlılara karşı sergilenen davranışları etkileyebilmektedir. Sağlık ve bakım hizmetleri, yaşlılara karşı tutumların, yaklaşımların büyük etki yarattığı alanlardan biridir ve sağlık alanında hizmet verenlerin yaşlı bireye yönelik tutumları, onlara verilen sağlık hizmetlerinin kalitesini ve ilerleyişini önemli ölçüde etkilemektedir (Bozdoğan Yeşilot, Yeşil Demirci ve Öztunç, 2020; Bulut ve Çilingir, 2016; Demir, Erkal ve Demirkıran, 2022; López-Hernández vd., 2021; Yáñez-Yáñez vd., 2022). Yaşlı yetişkinler yaşa bağlı görülme sıklığı artan sağlık problemleri nedeniyle sağlık hizmetlerine sıklıkla başvurmakta ve sağlık profesyonelleriyle etkileşimde bulunmaktadırlar (Palsgaard vd., 2022). Sağlık hizmeti verilen alanlarda yaşlı bireylere yönelik sergilenen olumlu tutumlar, verilen sağlık bakım kalitesini artırıp yaşam kalitesini yükseltebilirken, olumsuz tutumlar, sağlığıyla ilgili sorun yaşayan, kötü durumda olan yaşlının sağlık bakım kalitesinin daha fazla düşmesine, yaşlı birey ve hastalarda olumsuz sağlık sonuçlarına yol açabilmektedir (Bozdoğan Yeşilot, Yeşil Demirci ve Öztunç, 2020; Bulut ve Çilingir, 2016; Palsgaard vd., 2022).

Yaşlı bireylerde daha fazla olmak üzere tüm yaş gruplarındaki bireyler için hastaneye gitmek zorunda kalmak, hastalık tanısının konması, hastalık ihtimalinin bile olması ürkütücü, kaygı verici ve stres yaratan bir durumdur. Aynı zamanda sağlık alanındaki hizmetler, kişiler için oldukça karmaşık ve zor gelmektedir (Bendapudi vd., 2006; Cingi ve Eroğlu, 2019). Bu süreçte sağlık profesyonellerinin yaşlı bireye karşı olumsuz tutum ve davranışları, yaşlı hastalarla etkileşimlerini en aza indirmelerine, onları tedavi ve bakımlarıyla ilgili kararlara yeterince dahil etmemelerine neden olabilmektedir (Brown, Kother ve Wielandt, 2011; Perry ve Paterson, 2005). Yaşlı bireylere karşı tutumu etkileyen önemli faktörlerden biri, Gilbert (2009) tarafından "kendinin ve başkalarının sıkıntılı durumlarına karşı derin bir farkındalık, aynı zamanda sıkıntıyı giderme isteğini ve çabasını içeren temel bir yardımseverlik, sevecenlik hali" olarak tanımlanan merhamet duygusudur (Diren, 2018; Gilbert, 2009; Pakiş Çetin ve Çevik, 2021). Öyle ki merhametin, kişiye değer veren yaklaşımların, öğretilerin ve dinlerin önem verdiği evrensel bir değer olduğu; korku, endişe, üzüntü gibi olumsuz

duygulara karşı kişiyi korurken, sosyal ilişkileri olumlu yönde etkilediği ve mutluluğu arttırdığı vurgulanmaktadır (Dalgali ve Gürses, 2018; Nas ve Sak, 2020). Bu nedenle bireylere sağlık hizmeti aldıkları kişiler tarafından merhamet duygusu barındıran bir tavırla yaklaşım bu sürece olumlu katkıda bulunacaktır. Hasta ile sağlık profesyoneli arasındaki güven ilişkisinin oluşması ve sürdürülmesinde, hizmet alanlarda memnuniyetin artırılması, hasta güvenliğinin sağlanması, sağlık hizmetlerinde kalitenin yükseltilmesinde merhametin önemli bir yeri bulunmaktadır. Yaşadıkları sorunlar ya da hastalıklar nedeniyle sağlık hizmeti aldıkları kişilerden gördükleri ve hissettikleri merhamet hissi, hastaları rahatlatmakta, tedaviyi ve bakımı oldukça kolaylaştırmaktadır. Böylece kişilerde kaygı hissi azaldığından dolayı hastanın ya da yaşlının yanı sıra onların yakınları da rahatlamakta ve nispeten oluşan ılımlı iletişim ortamı sağlık profesyonellerinin de işini kolaylaştırıp, mesleki doyuma ulaşmak açısından katkı sağlamaktadır (Aslan ve Yağcı Özen, 2021; Cingi ve Eroğlu, 2019; Diren, 2018; Polat ve Erdem, 2017). Diğer yandan bireylerin hastalıklarına ve yaşadıkları güçlüklerle tanık olmak ve bakım vermek her zaman için kolay değildir. Hastalık süresi boyunca fiziksel veya ruhsal anlamda zorluklar yaşayan, ilgiye ihtiyaç duyan hasta ve hasta yakınları ile uzun süreli etkileşim halinde olmak ve sorunlarına çözüm bulmaya çalışarak bakım sağlamak sağlık çalışanlarını ve diğer bakım vericileri duygusal bir yük altında bırakabilmekte, tükenme duygusu ve merhamet yorgunluğu gelişmesine neden olabilmektedir (Aslan ve Yağcı Özen, 2021; Dalgali ve Gürses, 2018). Merhamet yorgunluğu, “bakım veren personelin hastalara, meslektaşlarına ve başkalarına merhametli davranma ve bakım verme isteği sonucunda kişinin becerileri ve yeteneklerinde azalmaya neden olan fiziksel, duygusal, sosyal ve ruhsal anlamda tükenme” şeklinde tanımlanmaktadır (Firth-Cozens ve Cornwell, 2009). Sağlık profesyonellerinde zamanla görülebilen ve sağlık hizmetlerinin kalitesini etkileyebilen merhamet yorgunluğu ile ilgili yapılan çalışmalar son yıllarda giderek artmaktadır (Burnett ve Wahl, 2015; Cao vd., 2021; Cavanagh vd., 2020; Chachula, 2022; Kartsonaki vd., 2023; Ruiz-Fernández vd., 2020).

Sağlık ve bakım hizmetleri, yaşlılara karşı tutumların, yaklaşımların büyük etki yarattığı alanlardan biridir ve sağlık profesyonellerinin yaşlı bireylere gösterdikleri tutum ve merhametli yaklaşımları verdikleri sağlık hizmetinin kalitesini dolayısıyla yaşlı bireylerin yaşam kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir. Son yıllarda uluslararası düzeyde farklı kurumlar tarafından önemi daha fazla vurgulanan ve dikkat çekilen yaşlılara yönelik tutumlara ilişkin yapılmış çok sayıda yurt içi ve yurt dışı çalışmaya rastlanmaktadır (Can vd., 2020; Ersoy ve Palantöken Engin, 2023; López-Hernández vd., 2021; Seven ve Dülger, 2020; Uslu ve Akın, 2022; Yáñez-Yáñez vd., 2022). Ayrıca merhamet düzeyleri, merhametli bakıma yönelik değerler ve tutumları inceleyen de çalışmalar bulunmaktadır (Akbaş ve Sülü, 2019; Durkin, Gurbutt ve Carson, 2018; McSherry vd., 2017; Nathoo, Shaw ve Sandy, 2021; Özdelikara ve Babur, 2020; Seven vd., 2019). Fakat merhamet düzeyinin, yaşlı ayrımcılığına yönelik tutum üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığının araştırıldığı çalışmaların ise sınırlı sayıda olduğu görülmektedir (Cevik Akyıl vd., 2020; Diren, 2018; Ozaydin, Kocoglu-Tanyer ve Akın, 2023). Bu nedenle çalışmamızda; sağlık hizmetleri alanında eğitim görmekte olan öğrencilerin merhamet düzeyleri ile yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumlarının tanımlanmasının yanı

sıra merhamet düzeyi ile yaşlı ayrımcılığına yönelik tutum arasında bir ilişki olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmamız, tanımlayıcı olmasının yanı sıra olgu analizi de içerdiğinden niteliksel olma özelliği de göstermekte böylece benzer çalışmalardan ayrılmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın amacı: Çalışmanın amacı, sağlık hizmetleri alanında eğitim görmekte olan öğrencilerin merhamet düzeyleri ile yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumlarının tanımlanması ve merhamet düzeyi ile yaşlı ayrımcılığına yönelik tutum arasında ilişki olup olmadığının ortaya konulmasıdır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu'ndaki (Marmaris) Yaşlı Bakımı, Tıbbi Laboratuvar Teknikleri, Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programlarında öğrenim gören 265 öğrenci oluşturmuştur. Evrenin tamamı çalışmaya alınmıştır. Araştırmanın örneklemini çalışmaya katılmayı kabul eden 189 öğrenci oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Sosyodemografik Veri Toplama Formu: Araştırmacılar tarafından literatür taraması sonucu oluşturulan form, öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, hangi programda eğitim gördükleri, ailesinde yaşlı birey olup olmadığı, yaşlı bireyle aynı evde yaşayıp yaşamadığı, herhangi bir yaşlı bireye bakım verip vermediğine yönelik bilgiler içeren 6 sorudan oluşmaktadır.

Merhamet Ölçeği: Pommier'in (2011) geliştirdiği beşli likert tipinde 24 maddeden oluşan ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Akdeniz ve Deniz (2016) tarafından yapılmıştır. Ölçekten en az 24 en fazla 120 puan alınabilmekte ve toplam puanın artması merhamet düzeyinin de artmasını göstermektedir. Ölçeğin Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı 0.85'tir. Çalışmamızın kapsamında ölçme aracının Cronbach's Alpha değeri 0.89 olarak hesaplanmış ve çalışmamızın verilerine göre yüksek güvenirlik düzeyine sahip olduğu görülmüştür.

Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği (YATÖ): Ölçek, Vefikuluçay tarafından geliştirilmiş beşli likert tipinde olup 23 maddeden oluşmaktadır. "Yaşlının Yaşamını Sınırlama (9 madde)", "Yaşlıya Yönelik Olumlu Ayrımcılık (8 madde)" ve "Yaşlıya Yönelik Olumsuz Ayrımcılık (6 madde)" olarak üç alt boyuttan oluşmaktadır. Yaşlılara yönelik olumlu ve olumsuz tutumlar içermektedir. Ölçekten en yüksek 115, en düşük 23 puan alınabilecek olup alınan puan yükseldikçe yaşlıya yönelik tutumun olumluluk düzeyi artmaktadır. Cronbach's Alpha değeri 0.80 olan ölçeğin (Vefikuluçay Yılmaz ve Terzioğlu, 2011), çalışmamızda saptadığımız iç tutarlılık katsayısı (Cronbach's Alpha) 0.83'tür. Çalışmamızın verilerine göre de yüksek güvenirlik düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Olgular: Araştırmacılar tarafından oluşturulan damgalanma, yaşlı ayrımcılığı, merhamet yorgunluğu, tükenmişlik temalarını içeren 2 ayrı hipotetik olgu geliştirilmiş ve bu olgularla ilgili açık uçlu sorular verilerek araştırmacılardan cevaplamaları istenmiştir.

Verilerin Toplanması

Çalışma için gerekli veriler Google Forms aracılığı ile toplanmıştır.

Araştırmanın Hipotezleri

H0: Merhamet düzeyi ile yaşlıya yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Merhamet düzeyi ile yaşlıya yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Verilerin Analizi

İstatistiksel analizler JASP v0.17.2.1 programı ile yapılmıştır. Tanımlayıcı istatistiklerde ortalama, standart sapma, medyan, IQR, minimum ve maksimum tüm grup ve alt gruplar için sunulmuştur. Normallik varsayımı Shapiro-Wilk testi kullanılarak incelenmiştir. İki grubun karşılaştırıldığı durumda normallik varsayımının sağlandığı gruplarda bağımsız iki örneklem t testi ve sağlanmadığı gruplarda iki örneklem testleri Mann-Whitney testi kullanılmıştır. Grup ortalamaları ikiden fazla grubun karşılaştırıldığı durumlarda ise sırasıyla ANOVA ve Kruskal-Wallis testi kullanılarak karşılaştırılmıştır. Raporda sadece istatistiksel olarak anlamlı fark bulunan ikili karşılaştırmalar sunulmuştur. Bold işaretlenmiş olan p-değerleri anlamlı farklılıkların ($p < 0.05$) tespit edildiği durumları göstermektedir. Ölçek puanları için korelasyon karşılaştırması pearson korelasyon ile karşılaştırılmıştır. Güvenilirlik analizi için Cronbach alpha değeri kullanılmıştır. Olgu analizleri için istatistiksel yöntem olarak Nvivo 14 kullanılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri, Merhamet Ölçeği ve Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Puan Ortalamaları, Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine göre Merhamet Ölçeği Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması, Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine göre Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması, Ölçek Puanları Arası İlişkiler yer almaktadır.

Çalışmaya 189 kişi katılmıştır. Yaş ortalamaları 20.98 olan katılımcıların 134'ü (%70,9) kadın, 55'i (%29,1) erkektir. Katılımcıların 69'u (%36,5) tıbbi laboratuvar teknikleri, 52'si (%27,5) yaşlı bakımı ve 68'i (%36) tıbbi dokümantasyon ve sekreterlik programı öğrencisidir. Ailesinde yaşlı birey olan 83 kişinin (%43,9) 23'ü (%12,2) yaşlı bireyle aynı evde yaşamaktadır. Katılımcıların 67'si (%35,45) herhangi bir yaşlı bireye bakım vermiştir (Tablo 1).

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Sosyo-Demografik Özellikler	N	%
Cinsiyet		
Kadın	134	70,899
Erkek	55	29,101
Eğitim Görülen Program		
Tıbbi Laboratuvar Teknikleri	69	36,508
Yaşlı Bakımı	52	27,513
Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik	68	35,979
Ailede Yaşlı Birey Varlığı		
Evet	83	43,915
Hayır	106	56,085
Yaşlı Bireyle Aynı Evde Yaşama Durumu		
Evet	23	12,169
Hayır	60	31,746
Herhangi Bir Yaşlı Bireye Bakım Verme Durumu		
Evet	67	35,45
Hayır	122	64,55

Katılımcıların Merhamet Ölçeği (MÖ) toplam puanının 51 ile 120 arasında değiştiği ve ortalamasının 100,22 olduğu görülmektedir (Tablo 2). Ölçekten en yüksek elde edilebilecek puanın 120 olduğu ve puan yükseldikçe merhamet seviyesinin de yükseldiği düşünüldüğünde katılımcıların Merhamet Ölçeği toplam puan ortalamalarının yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği toplam puanının 55 ile 111 arasında değiştiği ve ortalamasının 83,48 olduğu görülmektedir. Ölçeğin toplamından alınabilecek en düşük puanın 23 ve en yüksek puanın 115 olduğu ve 115'e yakın alınan puanların yaşlıya yönelik olumlu tutuma sahip olduğunu gösterdiği göz önüne alındığında, öğrencilerin yaşlıya yönelik olumlu tutuma sahip oldukları söylenebilir (Tablo 2).

Tablo 2: Merhamet Ölçeği ve Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Puan Ortalamaları

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
MÖ* toplam	189	51	120	100,217	13,35
YATÖ** toplam	189	55	111	83,476	8,472

* Merhamet Ölçeği

**Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği

Sağlık hizmetleri alanında eğitim görmekte olan başta hemşirelik öğrencileri olmak üzere yaşlı bakımı, tıp fakültesi, tıbbi dokümantasyon ve sekreterlik öğrencileriyle yürütülen yurt içi ve yurt dışı çalışmalarda öğrencilerin yaşlılara yönelik tutumunun olumlu düzeyde olduğu bildirilmektedir (Altay ve Aydın, 2015; Fitzgerald vd., 2003; Köse vd., 2015; Pekesen, Akdeniz ve Sinan, 2021; Tayaz ve Koç, 2022; Zhang vd., 2016). Benzer şekilde öğrencilerin merhamet düzeylerini belirlemeye yönelik yapılan çalışmalarda da öğrencilerin merhamet düzeylerinin yüksek olduğu bildirilmektedir (Akin, Dereli Yılmaz ve Alakas, 2021; Bilgiç, 2022; Çıray Gündüzoğlu vd., 2019; Demirel ve Utli, 2021; Doğan Yükseköl vd., 2020; Pakiş Çetin ve Çevik, 2021).

Bu bulgular sağlık hizmeti alanında öğrenim gören öğrencilerin meslek seçimi kararını verirken kişisel ve karakteristik özelliklerinin belirleyici olabileceğini akla getirmektedir. Merhamet düzeyleri yüksek olanların bu alanları tercih etmesinden kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Aynı zamanda bu öğrencilerin eğitimleri sürecinde aldıkları ders içerikleri ve uygulamaları ile hasta ve yardıma muhtaç bireylerle karşılaşma deneyimlerinin merhamet ve olumlu tutum sergilemelerine katkı sağlayabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Ayrıca çalışmamızda yaşlı bakımı programı öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığı tutum ölçeği ortalama puanının diğer programlardan daha fazla olduğu görülmüştür. Bu sonucun yaşlı bakımı alanında eğitim gören öğrencilerin yaşlılığı her yönüyle öğrenerek yaşlıları yakından tanıma deneyimi sağlayan uygulamalı bir eğitim olarak mesleğe hazırlanmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Merhamet Ölçeği toplam puan ortalaması katılımcıların sosyo-demografik özellikleri açısından karşılaştırıldığında; ortalama farkın belirtilen sosyo-demografik özelliklerden sadece cinsiyet ile Merhamet Ölçeği toplam puan ortalaması açısından bir fark yarattığı ($p<0,05$, $W=4993,5$, $r=0,335$) buna göre kadınların Merhamet Ölçeği toplam puan ortalamasının erkeklere göre anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine göre Merhamet Ölçeği (MÖ) Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

		N	Ort.	St. Sapma	Min	Max		
Cinsiyet							W*	p
MÖ toplam	Kadın	134	102,59	12,198	51	120	4993,5	.001
	Erkek	55	94,436	14,351	64	118		
Ailede Yaşlı Birey Varlığı							W*	p
MÖ toplam	Evet	83	101,253	12,112	64	118	4643,5	0,513
	Hayır	106	99,406	14,248	51	120		
Yaşlı Bireyle Aynı Evde Yaşama Durumu							W*	p
MÖ Toplam	Evet	23	100,3	12,63	79	118	672	0,859
	Hayır	60	101,6	11,99	64	117		
Herhangi Bir Yaşlı Bireye Bakım Verme Durumu							W*	p
MÖ toplam	Evet	67	100,955	13,906	51	118	4417,5	0,359
	Hayır	122	99,811	13,075	64	120		
Eğitim Görülen Program							F**	p
MÖ toplam	Tıbbi Laboratuvar Teknikleri	69	99,014	13,831	51	120	2,067	0,129
	Yaşlı Bakımı	52	103,404	12,337	64	119		
	Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik	68	99	13,385	64	118		

*W=Mann Whitney U

**F=F testi

Sağlık ve sosyal hizmet alanında yürütülen çalışmalarda kadınların merhamet puan ortalamalarının erkeklere göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Babahanoğlu, Tekgöz Obuz ve Gencer, 2021; Başer ve Tekin, 2019; Cinar ve Capar, 2019; Çıray Gündüzoğlu vd., 2019; Çingöl vd., 2018; Demirel ve Utli, 2021). Benzer şekilde sağlık ve sosyal hizmet alanı dışındakilerle yapılan çalışmalarda da yüksek olduğu belirtilmiştir (Çapan, 2019; Salazar, 2016; Tatum, 2012). Araştırmacılar bu sonuçların kadının doğası gereği daha duygusal ve merhametli olmasından kaynaklanabileceğini ileri sürmektedirler.

Katılımcıların sosyo-demografik özellikleriyle Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği puan ortalamaları karşılaştırıldığında; sosyo-demografik özelliklerine yönelik değişkenlerle Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği toplam ortalama puanı arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). (Tablo 4).

Tablo 4: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine göre Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği (YATÖ) Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

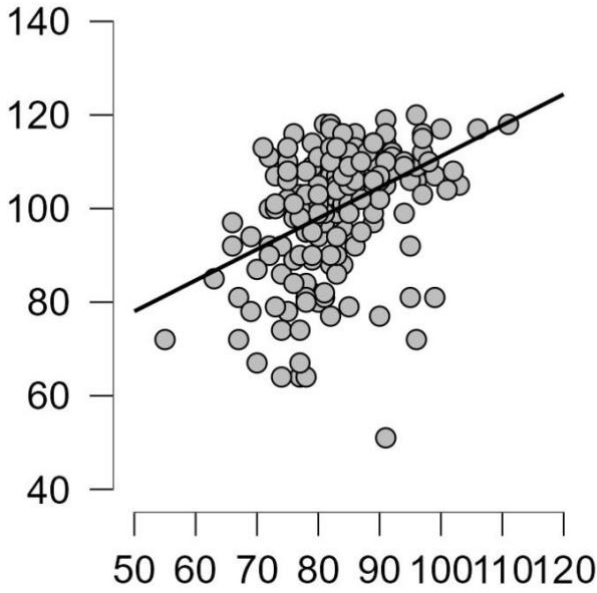
		N	Ort.	St. Sapma	Min	Max		
Cinsiyet							t**	p
YATÖ toplam	Kadın	134	84,119	7,673	55	102	1,636	0,103
	Erkek	55	81,909	10,067	63	111		
Ailede Yaşlı Birey Varlığı							t**	p
YATÖ toplam	Evet	83	83,651	7,274	66	101	0,25	0,803
	Hayır	106	83,34	9,335	55	111		
Yaşlı Bireyle Aynı Evde Yaşama Durumu							t**	p
YATÖ toplam	Evet	23	84	8,787	63	111	0,629	0,53
	Hayır	60	83,189	8,316	55	106		
Herhangi Bir Yaşlı Bireye Bakım Verme Durumu							W*	P
YATÖ toplam	Evet	67	84	8,79	63	111	4382	0,432
	Hayır	122	83,2	8,32	55	106		
Eğitim Görülen Program							F***	p
YATÖ toplam	Tıbbi Laboratuvar Teknikleri	69	83,043	9,028	55	106	1,921	0,149
	Yaşlı Bakımı	52	85,385	8,409	63	103		
	Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik	68	82,456	7,795	66	111		

*W=Mann Whitney U

**t= t testi

***F=F testi

Merhamet Ölçeği ve Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği puanları arasındaki korelasyon incelendiğinde; istatistiksel olarak anlamlı, pozitif, orta düzeyde ilişki olduğu ($\sim 0,5$) görülmektedir. Buna göre merhamet düzeyi arttıkça yaşlıya yönelik olumlu tutum artmakta, merhamet düzeyi azaldıkça yaşlıya yönelik olumlu tutum azalmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: Merhamet Ölçeği ve Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği Puanları Arası İlişkiler

Bu alandaki sınırlı sayıda, yaşlı bakım personelleri ve sağlıkla ilgili bir alanda eğitim gören öğrencilerle yapılmış olan çalışmalarda da benzer şekilde; merhametin yaşlılara yönelik tutumu etkilediği ve merhameti yüksek olan bireylerin yaşlı bakımına yönelik tutumlarının da pozitif olduğu belirlenmiştir (Cevik Akyıl vd., 2020; Diren, 2018; Ozaydın, Kocoglu-Tanyer ve Akın, 2023). Araştırmacılar merhametin, bireylerin bakım ve tedavisinin uygulanması sürecinde çok önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca sağlık hizmeti aldıkları kişilerden gördükleri ve hissettikleri merhametin bireyleri rahatlatmakta olduğu, sağlık çalışanlarına da daha rahat bir çalışma ortamı sağladığı, tedavi ve bakımı kolaylaştırdığı görüşündedirler (Cingi ve Eroğlu, 2019). Bu bağlamda özellikle yaşlı bireyler, yaşa bağlı meydana gelen fiziksel, ruhsal, sosyal değişimler nedeniyle özel ve kırılgan bir yaş grubudur ve yaş ayrımcılığı, istismar, ihmal, şiddet gibi durumlarla karşılaşma ihtimali yüksek bir grup olması ile savunmasız grupların içinde yer almaktadır. Önemli bir kısmı yaşa bağlı sağlık sorunlarıyla mücadele eden bu yaş grubu sağlık hizmetlerinden sıklıkla yararlanmaktadır. Bu süreçte onlara hizmet veren sağlık profesyonellerinin merhamet düzeyinin yüksek olmasının verilecek hizmetin kalitesini de etkileyeceği düşünülmektedir.

Çalışma modelinde, nicel verilerin yanı sıra nitel verilere de ulaşmak amaçlanmıştır. Bu amaçla nitel veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen damgalanma, yaşlı ayrımcılığı, merhamet yorgunluğu, tükenmişlik temalarını içeren 2 ayrı hipotetik olgu ve bu olgularla ilgili açık uçlu sorulara verilen cevaplarla elde edilmiştir. Katılımcılar tarafından olgularla ilgili sorulara verilen yanıtlar değerlendirildiğinde;

Olgu 1: Depremde çocukları ve torunları hayatını kaybetmiş olan 82 yaşındaki Ayşe Hanım, AFAD tarafından yerleştirildiği otelde kalmaktadır. Sizin çalıştığınız hastanede polikliniğe gelmiş ve görevliye genel bir sağlık değerlendirilmesinden geçmek istediğini söyleyerek ne yapması gerektiğini öğrenmeye çalışmaktadır. Konuşmalara tanıklık eden iş arkadaşınız “Sağlığı için endişelenmesi ne tuhaf değil mi?” diye sorar.

Sizce arkadaşınız hangi düşünceyle böyle bir soru sormuş olabilir (açıklayınız)

Şekil 2: 1. Olguda Sık Tekrarlanan Sözcükler

İlk olgu analizinde katılımcılar tarafından en çok tekrarlanan kelimelerin; **sağlık, yaşlı ve kaybetme** olduğu görülmüştür. Katılımcılar “Sağlığı için endişelenmesi ne tuhaf değil mi?” sorusunun hangi düşünceyle sorulmuş olabileceğine ilişkin soruya çoğunlukla; depremde çocuklarını ve torunlarını kaybetmiş olan kadının bu durumda bile kendi sağlığını düşünerek hastaneye başvurmasının tuhaf bulunmuş olabileceği ile yaşlı olduğu için sağlığını düşünmesinin anlamsız ve ayıp olduğu için tuhaf bulunmuş olabileceği yanıtını vermiştir.

Bununla birlikte az sayıda öğrenci, kendilerine sorulmadığı halde, bu olgudaki yaşlı kadının talebini tuhaf bulan sağlık profesyonelinin sorusunu gereksiz ve anlamsız bulduğunu dile getirmekteydi. Bu konuda görüş bildiren öğrenciler Ayşe Hanım'ın sağlık ihtiyaçlarını karşılamak istemesinin doğal bir süreç ve hak olduğunu belirtip, sağlık profesyoneli tarafından böyle bir sorunun sorulmasının gereksiz olduğunu bildirmişlerdir. Bu soruya öğrenciler tarafından verilen yanıtlardan bazı örnekler aşağıda yer almaktadır:

‘Ailesini, her şeyini kaybetmiş birinin genel sağlık değerlendirmesi için gelmesini ayıpladığı için böyle bir soru sormuştur.’

‘Yaşından dolayı. Çünkü yaşı gelmiş biri sağlığını neden bu kadar düşünüyor düşüncesiyle sormuş olabilir’

‘Yaşı fazla olduğu için hala sağlığından endişelenmesi sağlık personelinin tuhafına gitmiş olabilir. Bu düşünceyle arkadaşımız bu soruyu sormuş olabilir.’

‘Yaşı ileri olduğu için böyle bir soru sormuş olabilir. Sanki sağlık hizmeti almak yaşlıların hakkı değil. Onlar ölümü beklemeye mahkummuş gibi.’

‘Ailesini kaybettiği halde kendi sağlığını düşünmesini tuhaf bulmuş olabilir ama yanlış bir düşünce hayat devam ediyor ve bir yerlerden başlamak gerekiyor’

Bu bulgulara göre öğrencilerin çoğunluğunun daha genç yaştaki aile üyelerini kaybetmiş bir yaşlının yaşından dolayı kendi sağlığı için endişelenmesini eleştirmenin altında yatan nedenin; yaşa bağlı ayrımcılık ve yaşı nedeniyle damgalamaktan kaynaklanabileceği çıkarımında bulundukları görülmektedir. Bununla birlikte bazı katılımcıların yaşlı bireyin her koşulda sağlığı için kaygılanması ve sağlık hizmetlerinden faydalanmak istemesinin yadırganmaması gerektiğini sağlık profesyonelinin bu yargıya sahip olmasını eleştirerek her koşulda yaşlı kadın için sağlık hakkı savunuculuğu yapmaları profesyonel meslek değerleri açısından önemli ve çok dikkat çekici bir sonuçtur.

Özellikle doğal afet ve salgınlarda yaşlı bireye yönelik ayrımcılığın belirgin hale geldiğini belirleyen çok sayıda araştırma sonuçları bulunmaktadır (Banerjee, 2020; Daniali, Rahimi ve Salarvand, 2022; Ekici, 2020; Moradi vd., 2021; Taşdelen, 2020; Tekindal vd., 2020). Bu durum Covid 19 Pandemisinde birçok Avrupa ülkesinin sağlık sisteminin de yeniden düzenlemeye gitmesine bile neden olmuştur (Mete, Şimşir ve Kırılmaz, 2022; Sarıyıldız, Paşaoğlu ve Yılmaz, 2021; Ünalp Çepel, 2020). Yaşlı ayrımcılığını önleme eylem planlarının önemli bir adımı da yaşlının bu tür doğal afet, salgın gibi olağan üstü durumda savunmasızlığının arttığı gerçeğiyle daha öncelikli ele alınmasını zorunlu kılmaktadır (Global Report on Ageism, 2021).

Bulgularımıza göre yaşlıya yönelik tutumu olumlu düzeyde olan öğrenciler bu olguda konu edilen durum için yaşa bağlı yapılan ayrımcılığı tespit edebilmiş hatta bu konuda yaşlının sağlık hakkının her koşulda savunulması gerektiğini vurgulamıştır. Bu yüz güldürücü sonuç, sağlık hizmetleri eğitimi alan öğrencilerin bu konudaki duyarlılığının korunması ve devamının sağlanmasının önemini de akla getirmektedir.

Olgu 2: 75 yaşındaki Ali bey son evre kanser hastasıdır. Çok ağrı acı çekmektedir. Bununla birlikte kendi ölümü hakkında konuşmakta ve planlamalar yapmaktadır. Aynı işi yaptığınız iş arkadaşınız onun odasına girmek ve onunla karşılaşmak istememektedir. Onu görmeye ve dinlemeye artık dayanamıyorum demektedir.

Sizce arkadaşınız neden böyle düşünmektedir (açıklayınız).

Şekil 3: 2. Olguda Sık Tekrarlanan Sözcükler

İkinci olguda katılımcıların yanıtları içinde **üzüntü, acı ve ölüm** en çok tekrarlanan kelimeler olarak yer almaktaydı. Katılımcılar çoğunlukla; arkadaşlarının hastanın sürekli acı çekmesine katlanamadığı için; kendisi ölümden korktuğu için hastayı gördükçe ölüm korkusu ile yüzleşmesi nedeniyle; hastanın durumuna tanıklık etmekten dolayı duygusal yıpranma yaşaması nedeniyle; geçmişinde kendi yakınının böyle bir süreci yaşamış olabileceği ve hastanın durumunun bu üzücü olayı hatırlatıyor olması nedeniyle böyle bir tutum sergilemiş olabileceğini düşünmekteydiler. Bu soruya öğrenciler tarafından verilen yanıtlardan bazı örnekler aşağıda yer almaktadır:

‘Bence hastanın kötü durumundan üzüntü ve çaresizlik duyduğu için.’

‘Ali Bey için bir şey yapamadığından artık o konuşmalara şahit olmak istememiş olabilir.’

‘Kendisi ölümden korkuyor ve hastayı gördükçe konuştukça korkusu artıyordu’

‘Hastalığından dolayı üzülmüyor, dayanamıyor olabilir.’

‘Geçmişinde bir yakını aynı sebepten kaybetmiş ve bu sebep ona ağır geliyor olabilir.’

Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin çoğunluğunun ağrı acı çeken ve ölüm sürecinde olan yaşlı bireye bakım veren sağlık profesyonelinin hastasını görmeye ve dinlemeye artık dayanamadığını söylemesinin altında yatan nedenin; üzüntü ve çaresizlik, kendi ölüm korkusu, duygusal yıpranma, kendi kayıplarının verdiği acıdan kaynaklanabileceği çıkarımında bulundukları görülmektedir.

Ölmekte olan yaşlı hastaya bakım vermenin profesyonel bakım vericilere de duygusal yük getirdiği bakım vericilerin bu süreçte merhamet yorgunluğu ve tükenmişliği sıklıkla yaşadıklarını ortaya koyan çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Cavanagh vd., 2020; Chachula, 2022; Dikmen ve Aydın, 2016; Kartsonaki vd., 2023; Zhang vd., 2018). Çalışmaya katılan öğrencilerin olgu temelinde, yaşamın sonundaki yaşlı hastanın bakımını üstlenen sağlık profesyonelinin hastadan kendini korumak için uzaklaşma isteğini; hastanın acısı karşısında duyduğu çaresizlik ve sürecin getirdiği merhamet yorgunluğu ile tükenmişlik duygularını ayırt edebildikleri söylenebilir. Yaşlıya yönelik olumlu tutuma sahip, merhamet düzeyi yüksek olan bu öğrencilerin, gelecekteki meslek yaşamlarında kendileri için de risk oluşturabilecek bu iki durumu ayırt edebilmeleri önemli olmakla birlikte öğrencilerin eğitim

süreçlerinde bu konularla nasıl baş edebilme bilgi ve becerileri kazandırmanın gerekliliğini de ortaya koyduğu düşüncesindeyiz.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sağlık hizmetleri alanında eğitim görmekte olan öğrencilerle yapılan çalışmada, katılımcıların merhamet düzeyinin yüksek ve yaşlılara yönelik tutumlarının da olumlu olduğu saptanmıştır. Ayrıca bir diğer önemli sonuç, merhamet düzeyi yükseldikçe yaşlıya yönelik tutumun da olumluluk düzeyinin arttığıdır.

Bu sonuç; yaşlılara yönelik verilecek hizmetlerde özellikle de sağlık hizmetlerinde sağlık profesyonellerinin merhamet düzeyinin, yaşlı bireylere yönelik tutumlarını etkileyebildiğini göstermekte olduğundan, yaşlı bireyin aldığı hizmetin kalitesini dolayısıyla bireylerin yaşam kalitesini etkileyebileceği söylenebilir. Bu nedenle yaşlıya yönelik tutumun pozitif yönde geliştirilebilmesi için sağlık profesyonellerinin eğitimlerinde yaşlıyı ve yaşlılık sürecini daha iyi anlamalarını sağlayacak, merhamet duygusunu geliştirebilecek eğitim içeriklerinin oluşturulması ve böylece hastaya özgü merhametli bir bakım hizmeti verebilmeleri için daha donanımlı hale getirilmelerinin sağlanması, aynı zamanda merhamet yorgunluğunun olumsuz etkilerine karşı da güçlendirilmeleri önemlidir.

Yaşlıların gereksinimlerinin ve önceliklerinin farkında olan, onlara değer veren, haklarını koruyan bireylerden oluşan bir toplumun sağlıklı yaş almada ve yaşlıların yaşam kalitelerinin artırılmasında temel teşkil ettiği düşünüldüğünde; yaşlıya duyarlı bir toplumun oluşması için yaşlanma ve yaşlılığa yönelik eğitimlerin bireylerin çocukluk yaşlarından itibaren eğitim süreçlerine entegre edilmesinin önemli olduğunu vurgulamak gerekir.

Sağlık hizmetleri alanında çalışmak üzere eğitim alan öğrencilerin görevlerini icra ederken merhametli bir yaklaşımla yaşlıya yönelik olumlu tutum geliştirmelerini sağlamak amacıyla; sağlık profesyoneli adaylarının yaşlı bireylerle olumlu deneyimler edinebilmeleri için fırsatlar verilmesinin, konuyla ilgili eksikliklerin tespit edilip bu eksiklere yönelik eğitim içeriklerinin müfredatlarda yer almasını sağlayacak planlamaların yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Yaşlı bireylere hizmet verecek sağlık profesyoneli yetiştiren bu bölümlerin niteliğinin artırılması, sadece ders müfredatlarıyla değil aynı zamanda sosyal faaliyetlerle de desteklenmelidir. Çünkü bu faaliyetlerin, kuşakların bir araya getirilerek paylaşımlarının ve etkileşimlerinin artırılmasını sağlayacağından birbirlerine karşı olumlu duygulara sahip olmalarında önemli rolü olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra öğrencilerin eğitimleri sürecinde merhamet ve yaşlıya yönelik düşüncelerinin şekillenmesinde önemli bir faktör olan eğitimcilerin tutumlarının da incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Nitekim bu alanı tercih eden öğrencilerin sağlık hizmetlerinde görev alacağını, hasta ve yaşlıya bakım vereceğini bilerek ve isteyerek tercih etmeleri; bu öğrencilerin yaşlıya yönelik olumlu tutuma yatkınlıkları olduğunu düşündürmektedir. Bu nedenle sağlık alanında öğrenim gören öğrencilerde bu duygu ve tutumların devamlılığına ve geliştirilmesine katkı sağlamayı amaçlayan çalışmaların yapılması önerilmektedir. Bu mikro düzeydeki önerilere ek olarak; bu konunun global

bir kriz olarak ele alınması gerektiğini raporlayan çok sayıda uluslararası ve ulusal kuruluşların önerileri arasında yer alan yaşlıya yönelik ayrımcılığın önlenmesi, yaşlı bireylerin haklarının korunması, yaşlıların savunmasızlığını azaltıcı politikaların ve iyi örneklerin ilgili tüm tarafların katılımıyla ele alınması ve ilgili politikaların sürdürülebilirliğinin sağlanması için adımlar atılması da makro düzeyde öneriler olarak değerlendirilmelidir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırmanın yapılabilmesi için Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Müdürlüğünden 03.04.2023 tarih ve E-77650685-604.02-596817 sayılı kurum izni ve Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tıp ve Sağlık Bilimleri Etik Kurulu-1 (TIP) 'den 02.05.2023 tarih ve 44 nolu karar ile gerekli onay alınmıştır (Etik Kurul Kararı Protokol No: 230035).

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- A Discussion Guide on Ageism in Canada. (2022). <https://www.canada.ca/content/dam/canada/employment-social-development/corporate/seniors/forum/consultation-ageism/ageism-discussion-guide-en.pdf>. Erişim tarihi: 25.11.2023.
- Akbaş, M., Sülü, R. (2019). Öğrenci ebelerin merhamet düzeylerinin ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *6.Uluslararası 10.Ulusal Ebelik Öğrencileri Kongre Özet Kitabı*, Sözel bildiri (S95), Sivas, 442.
- Akdeniz, S., Deniz, M.E. (2016). Merhamet ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness&Well-Being*, 4(1), 50-61.
- Akin, B., Dereli Yılmaz, S., Alakas, E. (2021). The relation between emphatic tendency and level of compassion among midwifery students. *Clinical and Experimental Health Sciences*, 11, 308-313.
- Altay, B., Aydın, T. (2015). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının değerlendirilmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 12(1), 11-8.
- Aslan, Ş., Yağcı Özen, M. (2021). Sağlık Çalışanlarında Duygusal Zekâ ve Merhamet Yorgunluğunun Sosyo-Demografik Açıdan Farklılıkları. *Ekev Akademi Dergisi*, (85), 435-452.
- Babahanoğlu, R., Tekgöz Obuz, A., Gencer, N. (2021). Sosyal hizmet öğrencilerinin merhamet düzeyleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(3), 847- 866. DOI: 10.33417/tsh.888894.
- Banerjee, D. (2020). 'Age and ageism in COVID-19': Elderly mental health-care vulnerabilities and needs. *Asian journal of psychiatry*, 51, 102154.

- Başer, D., Tekin, H.H. (2019). Sosyal hizmet öğrencilerinin merhamet ve özgecilik düzeylerinin incelenmesi. M. Kırloğlu, H.H. Tekin (Ed.), Güncel Sosyal Hizmet Çalışmaları İçinde, 82-89.
- Bendapudi, N.M., Berry, L.L., Frey, K.A., Parish, J.T., Rayburn, W.L. (2006). Patients' perspective on ideal physician behaviors. *Mayo Clin Proc.*, 81(3), 338-344.
- Bilgiç, Ş. (2022). Does the compassion level of nursing students affect their ethical sensitivity?. *Nurse Education Today*, 109, 105228. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2021.105228>.
- Bozdoğan Yeşilot, S., Yeşil Demirci, P., Öztunç, G. (2020). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumları ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 87-93. <https://doi.org/10.33631/duzcesbed.537976>
- Brown, C. A., Kother, D. J., Wielandt, T. M. (2011). A critical review of interventions addressing ageist attitudes in healthcare professional education. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 78, 282–293. doi:10.2182/cjot.2011.78.5.3.
- Bulut, E., Çilingir, D. (2016). Yaşlı ayrımcılığı ve hemşirelik bakımına yansımaları. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15(5), 446-449.
- Burnett, H., Wahl, K. (2015). The Compassion Fatigue and Resilience Connection: A Survey of Resilience, Compassion Fatigue, Burnout, and Compassion Satisfaction among Trauma Responders. *International Journal of Emergency Mental Health and Human Resilience*, 17(1), 318-326, ISSN 1522-4821.
- Butler, Robert N. Age-ism: Another Form of Bigotry, *The Gerontologist*, 9.4.1., (1969): 243-246, https://doi.org/10.1093/geront/9.4_Part_1.243.
- Can, R., Tambağ, H., Doğru Hüzmeli, E., Duman, F. (2020). Öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları: bir üniversite örneği. *Adıyaman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 68-76. doi:10.30569.adiyamansaglik.669761.
- Cao, X., Wang, L., Wei, S., Li, J., & Gong, S. (2021). Prevalence and predictors for compassion fatigue and compassion satisfaction in nursing students during clinical placement. *Nurse education in practice*, 51, 102999. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2021.102999>.
- Cavanagh, N., Cockett, G., Heinrich, C., Doig, L., Fiest, K., Guichon, J. R., Page, S., Mitchell, I., Doig, C. J. (2020). Compassion fatigue in healthcare providers: A systematic review and meta-analysis. *Nursing ethics*, 27(3), 639-665.
- Cevik Akyil, R., Kahraman, A., Taskiran, N., Akyil, M.S., Oncu, S., Turk, G. (2020). Healthcare Students' Levels of Compassion and Attitudes towards Older People: A Cross-sectional Descriptive Study. *International Journal of Caring Sciences*, May – August, (13), 3, 2201-2208.
- Chachula, K. M. (2022). A comprehensive review of compassion fatigue in pre-licensure health students: antecedents, attributes, and consequences. *Current psychology (New Brunswick, N.J.)*, 41(9), 6275–6287. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-01122-3>.

- Cinar, F., Capar, H. (2019). An investigation of the compassion levels of health professionals candidates. *Innovative Journal of Medical Health Science*, 9(7), 514-522.
- Cingi, C.C., Eroğlu, E. (2019). Compassion fatigue in healthcare personnel. *Osmangazi Journal of Medicine*, 41(1), 58–71.
- Çapan, M. (2019). Üniversite öğrencilerinin merhamet ve öz-anlayış düzeylerinin kişilik özellikleri açısından incelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul. Türkiye.
- Çıray Gündüzoğlu, N., Akın Korhan, E., Kuzeyli Yıldırım, Y., Şenuzun Aykar, F., Üstün, Ç. (2019). Hemşirelik öğrencilerinde merhamet düzeyi. *Journal of Human Rhythm*, 5(2), 104-116.
- Çingöl, N., Çelebi, E., Zengin, S., Karakaş, M. (2018). Bir sağlık yüksekokulu hemşirelik bölümü öğrencilerinin merhamet düzeylerinin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 21, 61-67.
- Dalgali, B., Gürses, İ. (2018). Merhametin sağlık hizmetlerindeki yeri ve önemi. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 181-204.
- Daniali, S. S., Rahimi, M., Salarvand, S. (2022). Age discrimination in delivery of health services to old people during COVID-19 pandemic: a scoping review study. *Journal of Gerontology and Geriatrics*, 70(1). doi: 10.36150/2499-6564-N415.
- Demir, S., Erkal, E., Demirkıran, B. (2022). Yaşlı bakımı programında öğrenim gören öğrencilerde akran desteği yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumu etkiler mi? *Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Dergisi*, 13(46), 203-210.
- Demirel, N., Utli, H. (2021). Covid-19 sürecinde hemşirelik öğrencilerinin merhamet düzeylerinin belirlenmesi. *Abant Journal of Health Sciences and Technologies*, 1(2), 070-082.
- Dikmen, Y. ve Aydın, Y. (2016). Hemşirelerde merhamet yorgunluğu: Ne? Nasıl? Ne yapmalı?, *Journal of Human Rhythm*, 2(1), 13-21.
- Diren, Z. (2018). Yaşlı bakım çalışanlarında duygusal zeka, kişilik özellikleri, örgütsel güven ve merhamet duyguları ile yaşlılara yönelik tutumlar arasındaki ilişkiler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul. Türkiye.
- Doğan Yükseköl, Ö., Orhan, İ., Yıldız, E., Yılmaz, A.N. (2020). Ebelik bölümü öğrencilerinin merhamet düzeylerinin belirlenmesi. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 8(3), 566-577. doi: 10.33715/inonusaglik.742271.
- Durkin, M., Gurbutt, R., Carson, J. (2018). Qualities, teaching, and measurement of compassion in nursing: A systematic review. *Nurse education today*, 63, 50–58. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.01.025>.
- Ekici, E. (2020). Covid 19 pandemisi sürecinde yaşlı bireylerin bakım yönetimi. *Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 145-152.
- Ersoy, S., Palantöken Engin, S. (2023). Yoğun Bakımda Çalışan Hemşirelerin Yaşlı Ayrımcılığı ile İlgili Görüşlerinin İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14(2), 273-281.

- Firth-Cozens, J., Cornwell J. (2009). The point of care: Enabling compassionate care in acute hospital settings, https://www.researchgate.net/publication/265219348_The_Point_of_Care_Enabling_compassionate_care_in_acute_hospital_settings.
- Fitzgerald, J.T., Wray, L.A., Halter, J.B., Williams, B.C., Supiano, M.A. (2003). Relating medical students' knowledge, attitudes, and experience to an interest in geriatric medicine. *The Gerontologist*, 43(6), 849-55. (PMID: 14704384).
- Gilbert, P. (2009). The compassionate mind: A new approach to life's challenges, Constable & Robinson, London 2009.
- Global Report on Ageism, WHO,2021. <https://www.who.int/teams/social-determinants-of-health/demographic-change-and-healthy-ageing/combating-ageism/global-report-on-ageism>. Erişim tarihi: 03.12.2023.
- Kartsonaki, M. G., Georgopoulos, D., Kondili, E., Nieri, A. S., Alevizaki, A., Nyktari, V., Papaioannou, A. (2023). Prevalence and factors associated with compassion fatigue, compassion satisfaction, burnout in health professionals. *Nursing in critical care*, 28(2), 225-235.
- Keeley, G. (2020). Corpses of the elderly found abandoned in Spanish care homes. <https://www.aljazeera.com/news/2020/03/corpses-elderly-abandoned-spanish-carehomes-200324141255435.html>. Erişim tarihi: 17.11.2023.
- Köse, G., Ayhan, H., Taştan, S., İyigün, E., Hatipoğlu, S., Açikel, C.H. (2015). Sağlık alanında farklı bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının belirlenmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 57, 145-151.
- López-Hernández, L., Martínez-Arnau, F.M., Castellano-Rioja, E., Botella-Navas, M., Pérez-Ros, P. (2021). Factors affecting attitudes towards older people in undergraduate nursing students. *Healthcare*, 9, 1231. <https://doi.org/10.3390/healthcare9091231>.
- McSherry, W., Bloomfield, S., Thompson, R., Nixon, V. A., Birch, C., Griffiths, N., Fisher, S., Boughey, A. J. (2017). A cross-sectional analysis of the factors that shape adult nursing students' values, attitudes and perceptions of compassionate care. *Journal of Research in Nursing*, 22(1-2), 25-39.
- Mete, B., Şimşir, İ., Kırılmaz, H. (2022). COVID-19 Pandemisinde Sağlık Sistemlerinin Performansı Üzerine Geleneksel Bir Derleme. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(3), 919-30, <https://doi.org/10.5336/healthsci.2022-89162>.
- Moradi, M., Navab, E., Sharifi, F., Namadi, B., & Rahimidoost, M. (2021). The effects of the COVID-19 pandemic on the elderly: A systematic review. *Iranian Journal of Ageing*, 16(1), 2-29.
- Nas, E., Sak, R. (2020). Merhamet ve Merhamet Odaklı Terapi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 64-84. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.525744>.
- Nathoo, S., Shaw, D. G., Sandy, P. T. (2021). Determinants of compassion in providing care to older people: Educational implications. *Nurse education today*, 101, 104878.

- Ozaydin, T., Kocoglu-Tanyer, D., Akin, B. (2023). Normative solidarity and compassion as determinants of ageism in nursing students: An analysis of mediation and moderation. *Collegian*, 30(2), 400-406.
- Özdelikara, A., Babur, S. (2020). Hemşirelik öğrencilerinin merhamet düzeyi ve empatik eğilim ilişkisi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(2), 342-349.
- Pakış Çetin, S., Çevik, K. (2021). Hemşirelik öğrencilerinin bireyselleştirilmiş bakım algıları ile merhamet düzeyi arasındaki ilişki. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(1), 57-70.
- Palsgaard, P., Maino Vieytes, C. A., Peterson, N., Francis, S. L., Monroe-Lord, L., Sahyoun, N. R., Ventura-Marra, M., Weidauer, L., Xu, F., Arthur, A. E. (2022). Healthcare Professionals' Views and Perspectives towards Aging. *International journal of environmental research and public health*, 19(23), 15870. <https://doi.org/10.3390/ijerph192315870>.
- Pekesen, M., Akdeniz, Ş. ve Sinan, A. (2021). Üniversite öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının belirlenmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 18, 82-103. doi: 10.46218/ tshd. 961336.
- Perry, J., Paterson, B. L. (2005). Nursing rounds as a pedagogical strategy: anchoring theory to practice in gerontological nursing. *Nurse Education in Practice*, 5, 63–69. doi:10.1016/j.nepr.2004.03.001.
- Polat, F.N., Erdem, R. (2017). Merhamet yorgunluğu düzeyinin çalışma yaşam kalitesi ile ilişkisi: Sağlık profesyonelleri örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 291-312.
- Pommier, E.A. (2011). Pommier, E. A. (2011). The Compassion Scale. *Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences*, 72(4-A), 1174.
- Ruiz-Fernández, M. D., Ramos-Pichardo, J. D., Ibáñez-Masero, O., Cabrera-Troya, J., Carmona-Rega, M. I., & Ortega-Galán, Á. M. (2020). Compassion fatigue, burnout, compassion satisfaction and perceived stress in healthcare professionals during the COVID-19 health crisis in Spain. *Journal of clinical nursing*, 29(21-22), 4321-4330.
- Salazar, L.R. (2016). The relationship between compassion, interpersonal communication apprehension, narcissism and verbal aggressiveness. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 4(1), 1-14.
- Sarıyıldız, A., Paşaoğlu, M. T., Yılmaz, M. E. (2021). Türkiye, Çin, ABD, Fransa Sağlık Sistemleri ve COVID-19 Politikaları. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(2), 314-327. <https://doi.org/10.37989/gumussagbil.818483>.
- Seven A., Doğan S., Kınık A., Toraman K., Daşkın G., Sevinen G., Doğru, T. (2019). Compassion Levels of the Intern Students of Nursing and the Influencing Factors: Pilot Study. *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(3), 273-282.
- Seven, A., Dülger, H. (2020). Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumları ve Etkileyen Faktörler. *Pearson Journal*, 5(7), 363-371.

- Taşdelen, B. (2020). COVID-19 Salgın Sürecinde Yaşlılağa Bakış: 280 Karakter Yaşlılar Hakkında Ne Söylüyor?. *Electronic Turkish Studies*, 15(6).
- Tatum, K.J. (2012). Adherence to gender roles as a predictor of compassion and self-compassion in women and men. (Doctoral dissertation). Waco, Baylor University.
- Tayaz, E., Koç, A. (2022). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumları. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 38(2), 86-94. <https://doi.org/10.53490/egehemshire.950970>.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). Yaşlanma Vizyon Belgesi. https://www.aile.gov.tr/media/133623/yaslanma_vizyon_belgesi.pdf Erişim tarihi: 13.12.2023.
- Tekindal, M., Ege, A., Erim, F., Gedik, T. E. (2020). Sosyal hizmet bakış açısıyla Covid-19 sürecinde yaşlı bireyler: Sorunlar, ihtiyaçlar ve öneriler. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 159-164.
- Uslu, E., Akın, B. (2022). Sağlık Bilimlerinde Çalışan Öğretim Elemanlarının Yaşlı Ayrımcılığı Tutumu. *Journal of Nursology*, 25(4), 254-259.
- Ünalp Çepel, Z. (2020). Neoliberalizmin Kovid-19 Testi ve Avrupa Birliği: Dezavantajlı Gruplar Örneği. *Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 4(1), 33-50.
- Vefikuluçay, D. (2008). Üniversitede öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara. Türkiye.
- Vefikuluçay Yılmaz, D., Terzioğlu, F. (2011). Development and psychometric evaluation of ageism attitude scale among the university students. *Turkish Journal of Geriatrics*, 14(3), 259-268.
- WHO. (2020). WHO's work on the UN Decade of Healthy Ageing (2021-2030). <https://www.who.int/initiatives/decade-of-healthy-ageing>. Erişim tarihi:01.12.2023.
- World Social Report 2023: Leaving No One Behind in an Ageing World. United Nations Department of Economic and Social Affairs 2023. <https://social.desa.un.org/publications/undesa-world-social-report-2023>.
- Yáñez-Yáñez, R., Parra-Rizo, M. A., McArdle-Draguicevic, N., Valdés-Valdés, N., Rojas, G. A., Gamín, L., Lorca, P., et al. (2022). Attitude towards Older People According to Sociodemographic and Educational Variables in Students of a Chilean University. *Geriatrics*, 7(6), 130. MDPI AG. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.3390/geriatrics7060130>.
- Zhang, S., Liu, Y., Zhang, H., Meng, L., Liu, P. (2016). Determinants of undergraduate nursing students' care willingness towards the elderly in China: Attitudes, gratitude and knowledge. *Nurse Education Today*. 43, 28-33.
- Zhang, Y. Y., Han, W. L., Qin, W., Yin, H.-X., Zhang, C. F., Kong, C. ve Wang, Y. L. (2018). Extent of compassion satisfaction, compassion fatigue and burnout in nursing: a meta-analysis. *Journal of Nursing Management*, 26(7), 810–819. <https://doi.org/10.1111/jonm.12589>.

